

Luigi Giussani

**Je leven geven
voor het werk
van een Ander**

redactie Julián Carrón

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

INHOUD

Voorwoord	7
Redactionele noot.....	31
U of over de vriendschap - 1997	33
Inleiding.....	37
'GOD, ALLES IN ALLES'	39
1. Een nieuw vertrekpunt: de ontologie.....	39
2. Twee bekoringen: nihilisme en pantheïsme.....	40
3. Het bestaan van het ik.....	43
4. Vragen om te mogen zijn	48
5. Kiezen voor de vervreemding.....	49
'CHRISTUS, ALLES IN ALLEN'	53
1. Natuur en bestemming van de mens	53
2. Christus navolgen	54
3. God is Vader	58
4. Jezus' gedrag ten opzichte van de Vader	59
5. Moraliteit ontstaat uit vriendschap	64
6. Licht, kracht en hulp voor de mens.....	65
7. Binnen de geschiedenis van de wereld:	
oecumene en vrede	70
Assemblee en synthese.....	79
CHRISTUS, LEVEN VAN HET LEVEN.....	85
1. 'Hij deed en leerde'	85
2. Een aanwezige Gebeurtenis	89
Het wonder van de verandering - 1998	95
GOD EN HET BESTAAN	99
1. Een kwestie van kennis	99
2. Ervaring en rede.....	101
3. Drie ernstige reducties	105
4. Corruptie van de religiositeit	113
5. Traditie en charisma	117
GELOOF IN GOD IS GELOOF IN CHRISTUS.....	121
1. Een nieuwe mentaliteit.....	121

2. Een uitgehold geloof: de vijf loskoppelingen van het moderne rationalisme	127
3. De nieuwe moraliteit	137
Assemblee.....	145
'ENKEL VERBAZING DOET KENNEN'	157
Christus is alles in allen - 1999	161
EEN WOORD DAT BESLISSEND IS VOOR HET BESTAAN.....	165
1. Het vereiste en de evidentie van het toebehoren	165
2. De ontkenning van het toebehoren en de gevolgen daarvan.....	172
3. Historiciteit van het toebehoren	179
ALS IEMAND IN CHRISTUS IS, IS HIJ EEN NIEUWE SCHEPPING. 191	
1. De gebeurtenis van een àndere menselijkheid ..	191
2. Het doel van het toebehoren	199
Assemblee en synthese	211
Bijdragen en groeten - 2000-2004	223
SLOTBIJDRAGE VAN DON GIUSSANI VOOR DE GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN 2000	
'Wat is de mens en hoe komt hij dat te weten'	227
SLOTBIJDRAGE VAN DON GIUSSANI VOOR DE GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN 2001	
'Abraham: de geboorte van het ik'	233
SLOTBIJDRAGE VAN DON GIUSSANI VOOR DE GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN 2002	
'Al leef ik in het vlees, ik leef in het geloof in de Zoon van God'	237
BIJDRAGEN VAN DON GIUSSANI AAN DE GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN 2004	
'De Bestemming van de Mens'	241
Register van Bijbelcitaten.....	245
Personenregister	249

VOORWOORD

‘HIJ, CHRISTUS, IS HET LEVEN VAN MIJN LEVEN’

Waardoor wordt de historische realiteit waarin we zijn ondergedompeld, bepaald? Door een prevaleren van ethiek boven ontologie.¹ Dat oordeel formuleert Giussani eind jaren negentig. Hij zag het als het eindpunt van een traject dat al eeuwen geleden begonnen was, met de moderne tijd en de groeiende invloed van het rationalisme, dat de houding van cultuur en staat jegens het christendom gekneet heeft. Sindsdien is het primaat van ethiek boven ontologie een algemene factor geworden. In het kielzog van een scheiding tussen mathematisch-wetenschappelijke en filosofische (en religieuze) kennis, met een onderschikking van de laatste aan de eerste, wordt de opvatting van de werkelijkheid en het bestaan steeds meer bepaald door gedragingen, door ‘voorkeuren’: niet door de rede, door de werkelijkheid zoals ze in de ervaring evident wordt, dus door de ontologie, maar ethisch, vanuit gedragingen, van waaruit vervolgens de rede gebruikt wordt.² ‘Ook de Kerk heeft, aangevallen door het rationalisme, bij het volk en in haar theologie de nadruk gelegd op de ethiek, waarbij ze de ontologie vooronderstelde, aldus de oorsprong gevende kracht ervan haast tenietdoend’ (zie *infra*, p. 46).

Vanwege het contrast met de staat en de opkomende vorm van cultuur, had een groot deel van de Kerk zich ingegraven in wat ook de anderen – tegenstanders

¹ Vgl. in het bijzonder L. Giussani, *L'uomo e il suo destino. In cammino [De mens en zijn bestemming. Onderweg]*, Marietti 1820: Genua 1999, p. 63-74.

² Vgl. *ibid.*, p. 67.

inbegrepen – konden begrijpen of moesten toegeven: de fundamentele ethiek, de morele waarden, waarbij ze de dogmatische inhoud van het christendom op de achtergrond liet, de ontologie ervan, dat wil zeggen de verkondiging dat God mens geworden is en dat deze gebeurtenis in de geschiedenis voortduurt door middel van een menselijke werkelijkheid – de Kerk, ‘Christus’ tastbare Lichaam’ (p. 201) – gemaakt van personen die blijk geven van de volheid die Christus bewerkstelligt in het leven van hen die Hem erkennen en volgen. Bijgevolg begon ook de prediking in de Kerk zich overwegend te beperken tot ethische appèls: het christendom werd meer of eerder voorgesteld als een plichtenleer dan als iets aantrekkelijks. En waar dat gebeurt, verliest het geloof zijn redelijkheid en zijn vermogen om het christenvolk leven te geven.

Om vat te houden op de personen, leek het voor de hand te liggen – en gemakkelijker – een beroep te doen op de katholieke moraal. Het werd niet noodzakelijk geacht passende redenen te bieden voor het volgen van de Kerk. Men meende dat het voldoende zou zijn enkele basale gedragsregels te benadrukken om de geadresseerden ertoe te brengen deze na te leven. Zo zou de Kerk haar functie als moreel baken hebben kunnen blijven uitoefenen. En zolang het culturele milieu homogeen was en de Kerk er de hoofdrol speelde, heeft de in de christelijke bedding ontstane moraal weerstand kunnen bieden, ofschoon ze wel steeds minder consensus vond. Maar toen de sociale context heterogener en multicultureler werd, is alles veranderd. Het erosieproces is plotseling in een stroomversnelling geraakt. Het maakte grote indruk op me toen ik onlangs beelden zag van kerken die omgebouwd waren tot discotheken, bioscopen, tennisvelden en zwembaden. De verschansing in de verdediging van de moraal – hoe juist ook in haar beginselen – heeft geen stand kunnen houden tegenover de verbreiding van een tegengestelde

mentaliteit, die steeds meer de overhand heeft gekregen en nieuwe waarden en nieuwe rechten oplegt.

Door zichzelf niet langer voor te stellen in zijn eigen ontologie, als gebeurtenis van leven, in staat om over een te stemmen met het diepe verlangen van de mens, heeft een tot moraal gereduceerd christendom gaandeweg zijn aantrekkingskracht verloren. Zo worden veel van onze tijdgenoten geboren en leven ze in onverschilligheid voor christendom en geloof. Er ontbrak als het ware een vertrouwdheid met het menselijke, vanwege een naïveteit over 'wat de mens uiteindelijk ten diepste zou kunnen bewegen':³ doordat ze de diepe menselijke behoeften - naar waarheid, schoonheid, rechtvaardigheid, geluk - verwaarloosde, leek de Kerk steeds verder van het leven te komen staan en scheen het geloof iets uiteindelijk onbegrijpelijks te zijn.

Hoe zijn we in deze situatie terechtgekomen? Op die vraag geeft Giussani een antwoord dat niet slechts licht werpt op ons verleden, maar ook op ons heden. Het proces begint, zo stelt hij, 'zonder dat iemand het merkt', met 'een loskoppeling van de zin van het leven van de ervaring'. God wordt opgevat als gescheiden van de ervaring, als iets dat het leven niet beïnvloedt. 'De zin van het leven [heeft] dus geen enkele relatie meer of slechts een moeilijk definieerbare relatie met het moment van het bestaan waarop men toch wandelt'. Maar dat ligt weer - en hier maakt Giussani een stap van kapitaal belang - aan iets dat al eerder plaatsgevonden heeft: 'De kern van de kwestie wordt verduidelijkt in de strijd die zich ontwikkelt over de manier om de *relatie tussen rede en ervaring* op te vatten' (p. 102). Aan de wortel van die loskoppeling, van die scheiding tussen God en de ervaring, ligt dus een

³ Vgl. Benedictus XVI, Postsynodale apostolische exhortatie *Sacramentum caritatis*, 2.

reductie van cognitieve aard, in de manier om de relatie tussen rede en ervaring op te vatten.

Wat verstaat Giussani onder ervaring? 'Ervaring is het naar boven komen van de werkelijkheid in het bewustzijn van de mens, het transparant worden van de werkelijkheid voor de menselijke blik. De werkelijkheid is dus iets waar je tegenaan loopt, een gegeven, en de rede is dat niveau van de schepping waarop deze zich bewust wordt van zichzelf'. De ervaring is dus de plaats waar de werkelijkheid zich onthult, zich openbaart als iets gegevens, iets dat niet voortkomt uit onszelf, dat voor zijn uiteindelijk oorsprong naar iets anders verwijst. En de rede is de blik waartegenover die openbaring plaatsvindt, het niveau van de werkelijkheid waarop de werkelijkheid zich bewust wordt van zichzelf als voortkomend uit iets anders. Giussani merkt op: 'Jean Guitton heeft ons in ons onrustige onbehagen bevestigd en ons de troost gegeven ons de juistheid te laten voelen van onze houding met betrekking tot het verband tussen rede en leven, toen hij zei dat "redelijk" is wie zijn rede onderwerpt aan zijn ervaring'' (p. 103). Waarom zou deze daad van onderwerping redelijk zijn? Omdat, als ervaring het transparant worden van de werkelijkheid is, de rede ten dienste staat van die transparantie, er het instrument van is.

Eenmaal hier aangekomen, wekt de volgende passage van Giussani geen verbazing. 'Om God te verdedigen in zijn waarheid en om de noodzaak voor de mens te verdedigen om het leven op te vatten als van Hem – en om er dus in alles naar te streven deze hoogste schepper en beheerder van alles wat bestaat, te behagen – is allereerst een hartelijke herneming van het woord 'rede' vereist' (p. 104). Want als 'de rede verkeerd gebruikt wordt', als zij opgevat wordt als 'maat' van de werkelijkheid, dan raakt heel het kennen van de mens, heel zijn menselijke avontuur, gecompromitteerd.

‘Als de rede vertaald wordt als ‘maat’ van de werkelijkheid – en dat impliceert altijd de rede als een vooroordeel (...) – dan kan dat drie ernstige reducties teweegbrengen die van invloed zijn op alle levensgedragingen’ (p. 104). Deze betreffen niet alleen het verleden, maar ook onze huidige houding. Laten we ze eens bekijken.

a) ‘Eerste reductie (ik beschrijf het ontstaan van ons gedrag in zijn dramatische en tegenstrijdige aspect): *in plaats van een gebeurtenis, ideologie*’. Wat houdt dit alternatief in? De mens kan zich verhouden tot de werkelijkheid met een initiatief dat bewogen is door wat er gebeurt, door wat hij in zichzelf waarneemt, vanwege de weerslag die het veroorzaakt, ofwel met een initiatief dat wat er gebeurt, verduistert, ertoe neigt het te negeren, gehoorzaamend aan iets dat ‘niet voortkomt uit een manier *van hemzelf* om te reageren op de dingen die hij tegenkomt, waar hij tegenaan loopt, maar uit *vooroordelen*’. Het vertrekpunt wordt dan ‘een bepaalde indruk en inschatting van de dingen, een bepaalde positie die iemand inneemt ‘alvorens’ de dingen het hoofd te bieden, vooral voordat hij ze beoordeelt’. Giussani geeft dan een voorbeeld: stel dat er een mijn- of treinramp gebeurt: men zal dan geneigd zijn deze feiten die de mens ondervragen, te benaderen ‘niet [van]uit de menselijke weerklank, uit wat de mens als mens tegenover deze gebeurtenissen voelt’. Het is alsof de mens in zijn oordeel over de dingen een discours binnenlaat dat hij al gehoord heeft, een vooroordeel: ‘hij gaat uit van een vooroordeel, zodat de krant van de Republikeinen of van de *liberals* een bepaalde toon zal aanslaan en de krant van een regeringspartij weer iets anders zal aanvallen’. Nu, het vooroordeel, dus het vertrekpunt waar men van uitgaat, moet, als het geschiedenis wil worden en standhouden in de tijd, ‘om zich een weg te banen door de gedachten van de mensen en de oordelen van de samenleving, ontwikkeld worden. Deze ontwikkeling is de logica van een discours dat ideologie wordt. De logica van een discours dat uitgaat

van een vooroordeel en dit wil ondersteunen en opleggen, heet ideologie' (p. 106). Dit is de strijd die ieder van ons aangaat, met meer of minder bewustzijn, elke dag. Ook de christen leeft, net als iedereen, in deze historische context, en kan aan dit alternatief, aan deze strijd niet ontsnappen. 'Ons christelijke leven, ons geloof en onze concrete moraal, onze manier van leven worden bepaald ofwel door de huidige ideologieën, ofwel door de feitelijkheid, de suprematie van ons bestaan, van de dingen zoals ze gebeuren, van de dingen waar we tegenaan lopen, van de dingen waar we op een bepaalde manier op reageren, van de feiten: feiten als gebeurtenissen' (p. 105-106). Zoals wanneer er een kind geboren wordt: het legt zich aan iedereen op, met de weerloze kracht van zijn eigen aanwezigheid; eerst was het er niet en nu is het er. Inderdaad, het is een gebeurtenis.

Maar hoe kun je op een stabiele manier, als met een voortdurende spanning, een volledige relatie met de werkelijkheid beleven, bepaald worden 'door (...) de suprematie (...) van de dingen zoals ze gebeuren'? 'Er zijn grote en minuscuul kleine gebeurtenissen, qua betekenis', zegt Giussani. Om de werkelijkheid intens te kunnen beleven, moet je bereikt worden door een grote gebeurtenis, aanwezige oorsprong, 'grondbeginsel van alle menselijke ervaring'. Iets dat in het verleden ligt, kan de menselijke ervaring niet funderen. Deze opmerking laat ons begrijpen hoe beslissend het is de natuur van het christendom te vatten, die voortdurend gereduceerd kan worden tot ideologie, dus tot het exacte tegendeel ervan. 'Het christendom [is] een gebeurtenis en daarom is het aanwezig, is het nu aanwezig, en het kenmerk ervan is dat het aanwezig is als gedachtenis; waarbij de christelijke gedachtenis niet hetzelfde is als een herinnering, sterker nog, het is geen herinnering, maar het opnieuw gebeuren van de Aanwezigheid zelf'. Alleen als het christendom een gebeurtenis is en als zodanig erkend en gevolgd wordt, kan het bepalend zijn voor de mens die

leeft, kan het de manier veranderen waarop je alles het hoofd biedt. 'Alleen de erkenning van deze gebeurtenis verhindert dat we knecht worden van een ideologie' (p. 106-107).

b) Na deze eerste onderstreping, identificeert Giussani de tweede reductie die onze gedragingen beïnvloedt: 'Als de mens toegeeft aan de dominante ideologieën, die zijn voortgekomen uit de algemene mentaliteit, dan ontstaat er (...) een scheiding tussen het teken en zijn verschijningsvorm; daaruit volgt de *reductie van het teken tot de schijn ervan*. Hoe meer je je bewust bent van wat een teken is, des te beter begrijp je hoe verdorven en rampzalig het is als het teken gereduceerd wordt tot zijn verschijningsvorm' (p. 108).

Maar wat is het teken? Het teken, zo zegt Giussani, 'is de ervaring van een in de werkelijkheid aanwezige factor die mij naar iets anders verwijst. Het teken is een ervaarbare werkelijkheid waarvan de zin een andere werkelijkheid is; het openbaart zijn betekenis door naar een andere werkelijkheid te voeren'. Ook hier is wat op het spel staat een juist gebruik van de rede: 'Het teken (...) beperken tot het onmiddellijk waarneembare aspect of de *verschijningsvorm* ervan' is irrationeel, want die verschijningsvorm 'zegt niet heel de ervaring die we van de dingen hebben'. En toch is dat een bekoring waar we gemakkelijk aan toegeven, haast zonder het te merken: 'Een bepaalde geesteshouding doet ongeveer het volgende met de werkelijkheid van de wereld en van het bestaan (de omstandigheden, de relatie met de dingen, een gezin dat je sticht, kinderen die opgevoed moeten worden...): ze voelt er wel de impact van, maar legt het menselijke vermogen stil om erin door te dringen, op zoek naar de betekenis, waartoe het feit zelf van onze relatie met de werkelijkheid de menselijke intelligentie onmiskenbaar aanspoort'. Wanneer het vermogen van de intelligentie om op zoek te gaan naar de betekenis geblokkeerd wordt, dan wordt, met een uitdrukking van